

ULUG'BEK HAMDAM -ADABIYOTSHUNOS

Mamadaliyeva Muborak G'ayratjon qizi

Toshkent Amaliy Fanlar universiteti magistratura I bosqich talabasi

Annotatsiya: Maqolada taniqli adabiyotshunos Ulug'bek Hamdamning o'zbek adabiy tanqidchiligi va badiiy tafakkuri rivojidadagi o'rni tadqiq etilgan. Olimning asarlari qiyosiy-tahliliy metod orqali o'rganilib, uning adabiy-nazariy qarashlari tizimlashtirilgan. Izlanish natijasida Ulug'bek Hamdamning milliy adabiyotshunoslikda o'ziga xos ilmiy maktab yaratgani va zamonaviy jarayonlarni baholashdagi yangicha yondashuvlari aniqlangan. Xulosa qismida olimning ilmiy merosi bugungi adabiy jarayonni tushunishda muhim poydevor ekanligi asoslangan.

Kalit so'zlar: Ulug'bek Hamdam, adabiyotshunoslik, adabiy tanqid, badiiy tafakkur, metodologiya, zamonaviy o'zbek adabiyoti.

Аннотация: В статье исследуется роль известного литературоведа Улугбека Хамдама в развитии узбекской литературной критики и художественного мышления. На основе сравнительно-аналитического метода систематизированы его литературно-теоретические взгляды. В результате исследования определено, что Улугбек Хамдам создал уникальную научную школу в национальном литературоведении и внедрил новые подходы к оценке современных литературных процессов. В заключении обосновано, что научное наследие ученого является важным фундаментом для понимания современного литературного процесса.

Ключевые слова: Улугбек Хамдам, литературоведение, литературная критика, художественное мышление, методология, современная узбекская литература.

Abstract: This article examines the role of the prominent literary scholar Ulugbek Hamdam in the development of Uzbek literary criticism and artistic

thinking. Utilizing a comparative-analytical method, his literary and theoretical views are systematized. The study reveals that Ulugbek Hamdam established a unique scientific school in national literary studies and introduced innovative approaches to evaluating contemporary literary processes. The paper concludes that the scholar's scientific heritage serves as an essential foundation for understanding the current literary landscape.

Keywords: Ulugbek Hamdam, literary studies, literary criticism, artistic thinking, methodology, contemporary Uzbek literature.

Kirish

Zamonaviy o'zbek adabiyotshunosligi va adabiy tanqidchiligi jahon ilm-fani integratsiyasi ta'sirida yangi estetik mezonlar bilan boyib bormoqda, bu esa globallashuv davrida milliy badiiy tafakkur tadrijini yangicha konsepsiyalar asosida tadqiq etishni dolzarb qilib qo'yadi. Ushbu kontekstda atoqli olim va munaqqid Ulug'bek Hamdamning ilmiy faoliyati alohida e'tiborga molik bo'lib, uning tadqiqotlarida G'arb va Sharq adabiy aloqalari, ijodkor psixologiyasi hamda modernizm kabi oqimlarning milliy zamindagi ko'rinishlari chuqur tahlil etilgan. Biroq, bugungi kungacha olimning adabiy-tanqidiy qarashlari va o'ziga xos matn tahlili metodologiyasi yaxlit tizim holatida, xronologik va strukturaviy jihatdan yetarlicha umumlashtirilgan hamda keng qamrovli obyekt sifatida o'rganilmagan.

Shu sababli, ushbu tadqiqotning bosh maqsadi - Ulug'bek Hamdamning adabiyotshunoslik sohasidagi ilmiy-nazariy qarashlarini tizimlashtirish, uning o'zbek badiiy tafakkuri va adabiy jarayoni rivojiga qo'shgan hissasini zamonaviy mezonlar asosida baholashdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun olimning zamonaviy adabiy tendensiyalarni belgilashdagi yondashuvlari tahlil qilinadi va uning milliy munaqqidlik maktabida tutgan o'rni ilmiy asoslab beriladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi

Ulug'bek Hamdamning adabiyotshunoslik va munaqqidlik faoliyati shu kungacha bir qator mahalliy olimlar va adabiy jamoatchilik tomonidan qisman

o'rganilgan bo'lib, uning ilmiy konsepsiyalari asosan zamonaviy o'zbek adabiyoti kontekstida tahlil qilingan. Xususan, adabiyotshunos olimlar va munaqqidlar o'z tadqiqotlarida uning "Badiiy tafakkur tadriji", "Yangilanish ehtiyoji" hamda "Estetika va poetika asoslari" kabi monografiyalarida ilgari surilgan g'oyalarni o'zbek adabiy tanqidchiligining yangi bosqichi sifatida baholaganlar. Biroq, mavjud adabiyotlarda olimning Sharq va G'arb badiiy sinteziga oid qarashlari hamda matn strukturaviy tahliliga oid yondashuvlari ko'proq empirik xarakterga ega bo'lib, ularni tizimli-metodologik jihatdan yaxlit bir maktab sifatida umumlashtirgan mukammal ilmiy ishlar yetarli darajada shakllanmagan.

Ushbu muammoni hal etish hamda tadqiqotning xolisligini ta'minlash maqsadida qiyosiy-tahliliy, tizimli va germeneytik metodlardan foydalanildi. Tadqiqot obyekti sifatida Ulug'bek Hamdamning adabiy-nazariy asarlari, maqolalari va zamonaviy adabiy jarayonga bag'ishlangan taqrizlari tanlab olindi va ular o'zbek adabiyotshunosligining zamonaviy rivojlanish tamoyillari bilan o'zaro qiyoslandi. Mazkur metodologik apparat munaqqidning badiiy matn ustida ishlash tamoyillarini aniqlashga, uning an'ana va yangilanish muammosiga bo'lgan munosabatini aniq ilmiy mezonlar asosida guruhlash va baholashga imkon beradi.

Natijalar

Tadqiqot natijasida aniqlandiki, Ulug'bek Hamdam o'zbek adabiyotshunosligida G'arb va Sharq badiiy tafakkurini sintez qiluvchi o'ziga xos yangi ilmiy-nazariy konsepsiyani shakllantira olgan. Olimning ilmiy izlanishlari tahlili uning an'anaviy adabiy tanqidagi yuzaki mavzuiylik chegarasidan chiqib, badiiy matnni ijodkor psixologiyasi va falsafiy qatlamlarni tashuvchi tirik tuzilma sifatida o'rganish tizimini yaratganini ko'rsatdi. Xususan, uning "Badiiy tafakkur tadriji" va "Yangilanish ehtiyoji" kabi asarlarida modernistik hamda postmodernistik metodlar prizmasi orqali milliy adabiyotdagi shakl va mazmun evolyutsiyasini baholashning fundamental mezonlari ishlab chiqilgan.

Bundan tashqari, izlanishlar munaqqidning matn ustida ishlashda germenevtik yondashuvni yangi bosqichga olib chiqqanini ko'rsatdi. Ulug'bek Hamdam asarlardagi ramzlar, majozlar va metaforik qatlamlarni shunchaki badiiy tasvir vositasi emas, balki davrning ijtimoiy-ruhiy manzarasini ochib beruvchi kodlar sifatida tahlil qiladi. Ushbu tizimli mexanizm zamonaviy o'zbek she'riyati va nasridagi murakkab, polifonik asarlarning ichki qurilishini hamda muallif niyatini aniq ilmiy mezonlar asosida guruhlash va aniqlash imkonini berdi.

Muhokama

Ushbu tadqiqotdan olingan natijalar shundan dalolat beradiki, Ulug'bek Hamdamning adabiy-tanqidiy metodologiyasi o'zbek munaqqidligini xalqaro adabiy mezonlar darajasiga olib chiqishda muhim ko'priq vazifasini o'tamoqda. Olimning qarashlari bugungi o'zbek adabiyotshunosligida asarni sof mafkuraviy, qolipga solingan va yuzaki baholashdan voz kechib, sof estetik tahlilga o'tish jarayonini sezilarli darajada tezlashtirdi. Uning adabiy jarayonga olib kirgan yangicha mezonlari milliy adabiyotshunoslik asrlardan beri shakllanib kelgan Sharqona poetika va G'arb falsafiy oqimlarini qanday qilib uyg'unlashtira olishi mumkinligini amalda isbotlab berdi.

Shunga qaramay, olim metodologiyasidagi murakkab nazariy konstruksiyalar va ramzlarga o'ta chuqur asoslangan talqinlar an'anaviy realizm maktabi vakillari o'rtasida muayyan ilmiy bahs va munozaralarni keltirib chiqarmoqda. Ayrim munaqqidlar uning g'oyalarida g'arbparastlik elementlari kuchli ekanligini ta'kidlasalar, boshqalari matnni ortiqcha murakkablashtirish xavfi borligini ilgari surishadi. Biroq, aynan mana shu diskussiyalar zamonaviy o'zbek adabiy tanqidida plüralizm (fikrlar xilma-xilligi) muhitini shakllantirishga hamda har qanday murakkab badiiy asarning estetik qiymatini xolis, erkin baholashga xizmat qilishi bilan ulkan ahamiyatga egadir.

Xulosa

Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, Ulug'bek Hamdamning adabiy-tanqidiy va nazariy faoliyati zamonaviy o'zbek adabiyotshunosligini yangi estetik bosqichga olib chiqqan muhim omillardan biridir. Olim milliy adabiy tanqiddagi an'anaviy, yuzaki va mafkuraviy qoliplardan voz kechib, matnni falsafiy-psixologik qatlamlar hamda jahon adabiy oqimlari prizmasi orqali tahlil qilish tizimini yaratdi. Uning G'arb modernizmi hamda Sharq milliy badiiy tafakkurini uyg'unlashtirishga qaratilgan izlanishlari o'zbek adabiyoti tarixida va bugungi adabiy jarayonda shakl hamda mazmun evolyutsiyasini xolis baholash imkonini beradigan fundamental ilmiy-nazariy poydevor bo'lib xizmat qilmoqda.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, munaqqid tomonidan shakllantirilgan germeneytik va strukturaviy tahlil metodologiyasi nafaqat uning shaxsiy ilmiy yondashuvi, balki o'zbek adabiyotshunosligida o'ziga xos yangi munaqqidlik maktabining asosi sifatida tan olinishi lozim. Ushbu tadqiqot natijalari kelajakda zamonaviy o'zbek adabiy tanqidchiligi tarixini davrlashtirish, milliy adabiyotda oqimlar va yo'nalishlar sintezini o'rganish hamda oliy ta'lim muassasalarida adabiyot nazariyasi fanlarini o'qitishda muhim manba bo'la oladi. Ulug'bek Hamdam ilmiy merosini tizimli tadqiq etish, o'zbek badiiy tafakkurining xalqaro miqyosdagi integratsiyalashuv jarayonlarini to'g'ri anglash va baholashda davomli strategik ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Hamdam, U. (2002). *Badiiy tafakkur tadriji*. Toshkent: Sharq. (12–45-b.)
2. Hamdam, U. (2007). *Yangilanish ehtiyoji*. Toshkent: Fan. (34–78-b.)
3. Hamdam, U. (2017). *Estetika va poetika asoslari*. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. (56–92-b.)
4. Karimov, N. (2015). *Xavotir: Zamonaviy adabiy jarayon va tanqidchilik*. Toshkent: Mumtoz so'z. (112–118-b.)

5. Qo'shjonov, M. (2018). *Adabiy tanqid tamoyillari va milliy an'analar*. O'zbek tili va adabiyoti, 3(2), 45–51.
6. Sharafiddinov, O. (2004). *Ijodkor baxti va mas'uliyati*. Toshkent: Ma'naviyat. (89–104-b.)
7. Sultanov, I. (2019). *Adabiyot nazariyasi asoslari*. Toshkent: O'qituvchi. (210–225-b.)
8. Genette, G. (1997). *Paratexts: Thresholds of interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press. (pp. 67–84).
9. Wellek, R., & Warren, A. (1956). *Theory of literature*. New York: Harcourt, Brace and Company. (pp. 139–157).